

Η δὲ δόξα μὴ καὶ εἰς νεκροὺς καὶ
 μετὰ τὸν ἄλ. μοι βεῖται Ν. Σ. Μανησίου
 ΣΤΑ

ΔΟΓΜΑ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ
 ΥΠΟ

τοῦ Ἱεροκλήρυκος
 ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ
 Ἀρχιμανδρίτου.

Τῇ κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῇ τῶν
 Βαΐων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-
 λογγιέων τελεσθέν ἐν τῷ κήπῳ τῶν
 Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ
 πίστεως καὶ πατρίδος πεσόν-
 των Ἑλλήλων καὶ φιλελ-
 λήνων κατὰ τὰς τρεῖς
 πολιορκίας καὶ τὴν
 ἀξιμνημόνευτον
 ἔξοδον Μεσο-
 σολογγίου.

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.

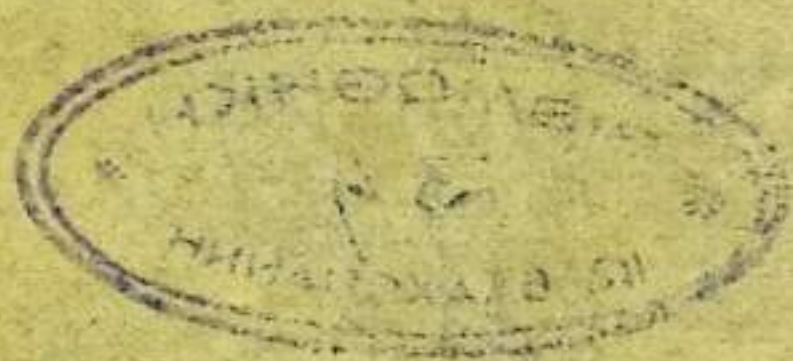
Τύποις

ΑΡΤΕΜΗ ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΝΗ.

1866.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
 ΕΦΟΡ. ΓΡΑΦΗΤΗΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

τοῦ Ἱεροκλήρου

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου.

Τῇ κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῇ τῶν
Βαΐων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-
λογγιέων τελεσθέν ἐν τῷ κήπῳ τῶν
Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος πεσόν-
των Ἑλλήλων καὶ φιλελ-
λήνων κατὰ τὰς τρεῖς
πολιορκίας καὶ τὴν
ἀξιομνημόνευτον
ἐξοδὸν Μεσο-
σολογγίου.

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.

1866.

ΤΩ

ΕΚ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΗΛΑΙΟΥ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩ, ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ,

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩ, ΚΥΡΙΩ, ΚΥΡΙΩ,

ΙΩΝΑ, ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΩ,

ΤΩ ΦΙΛΟΞΤΟΡΓΩ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ ΑΥΤΟΥ

ΤΟΔΕ ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ.

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ.

Αριθ. 454.

Πρὸς

τὸν πανοσιολογιώτατον ἅγιον Ἀρχι-
μανδρίτην Κύριον Χριστοφόρον Σταμα-
τιάδην Ἱεροκλήρυκα τοῦ Νομοῦ Ἀκαρ-
νανίας καὶ Αἰτωλίας.

Τὴν προσεχῇ 20 ὑπερμεσοῦντος μηνὸς τελεσθή-
σεται τὸ ἐπέτειον μνημόσυνον ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡ-
ρώων ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν κατὰ τὰς διαφόρους
πολιορκίας, καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἐξόδου πεσόν-
των Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν ἱστορίαν διερχόμενος, πολλὰς
μὲν ἀπαντᾷ πολιορκίας, πολλὰς ἀντιστάσεις ὀλίγων
κατὰ πολλῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὕρισκει τὰς αὐτὰς πε-
ριστάσεις, τὴν αὐτὴν τῶν μυχόμενων ἀνισότητα, τ'
αὐτὰ ἀποτελέσματα, ἅπερ ἐπηκολούθησαν τὰς τοῦ
Μεσολογγίου πολιορκίας, καὶ ἰδίως τὴν τηλέκροτον
ἐξοδον, ἣτις ἠλέκτρισε τὰς καρδίας ἐκατέρων τῶν
ἡμισφαιρίων, δίκαιον εἶναι ὥστε τὸ μνημόσυνον τοῦ-
το νὰ τελῇται μεθ' ὅσης οἷόν τε ἀξιοπρεπείας καὶ
ἐπισημότητος, ἐφ' ᾧ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα εὐαρεστη-
θῇτε καὶ ἐκφωνήσητε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀνά-
λογον πρὸς τοὺς ἄθλους τῶν Ἡρώων τούτων λόγον.

Καὶ γινώσκω μὲν τὴν προερχομένην δυσχέρειαν,
ἐνεκα ἐλλείψεως τοῦ ὑλικοῦ καιροῦ, ἀλλ' ἔχων ὑπ'
ὄψιν τὴν περὶ τοὺς λόγους εὐχέρειαν ὑμῶν, οὐδό-

λως διστάζω, ὅτι, τοῦ χρόνου ἀνεπαρκοῦς ὄντος·
θέλετε ἀποδεχθῇ εὐμενῶς τὴν αἴτησίν μου ταύτην
καὶ καταθέσῃτε τὸν φόρον τοῦ εὐγενοῦς θαυμασμοῦ,
ὃν ὀφείλομεν εἰς τοὺς πεσόντας ὑπὲρ τοῦ ὅλου Ἑλ-
ληνικοῦ, ἐπιχέοντες ἄνθη τινὰ τῆς εὐγλωττίας Σας
εἰς τὸ πολυάνδριον αὐτῶν μνημεῖον.

Μεσολόγγιον τὴν 17 Μαρτίου 1866.

Ὁ Δημαρχῶν

(Τ. Σ.)

Σ. Μαχαλιώτης.

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΣ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΙΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου

Τῇ κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῇ τῶν Βαΐων
Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσολογγιέων τελεσθὲν
ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων μνημόσυν τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων Ἑλλήνων
καὶ φιλελλήνων κατὰ τὰς τρεῖς πολιορ-
κίας καὶ κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον
ἑξοδον.

« Τὰ ὅστ' αὖ τὰ ξηρὰ ἀκώσατε λόγον
» Κυρίου. Τάδε λέγει Κύριος τοῖς
» ὀστέοις τούτοις. Ἴδου ἐγὼ φέρω εἰς
» ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἀνάξω ἐφ'
» ὑμᾶς σάρκας, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς
» καὶ ζήσεσθε καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ
» εἰμι Κύριος. »

(Ἰεζεκιήλ κεφ. ΛΖ'. 5.)

Μετὰ τὴν ἐν τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς τελεσθεῖσαν θείαν
καὶ πάνσεπτον μυσταγωγίαν, συνήλθομεν, ὦ Σεβαστὴ
ὁμήγουρις, καὶ ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων, ἐνθα κεῖν-
ται τὰ ὅστ' αὖ τῶν προμάχων καὶ ἀθλητῶν τῆς ἐλευ-
θερίας ἡμῶν, ὅπως κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων Χρι-

στιανῶν, οἵτινες προσήρχοντο εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, τελέσωμεν ἱερὸν μνημόσυνον, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν προσφέρωμεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν ζωῆς καὶ θανάτου τὸ κράτος ἔχοντα Κύριον, ὑπὲρ τῆς μακαρίας αὐτῶν μνήμης.

Ἀλλὰ τί βλέπω ἐν τῇ νεκροσίμῳ ταύτῃ τελετῇ, καθ' ἣν τὰ ὅσια καὶ ἱερὰ ἐπιτελοῦμεν ὑπὲρ τῆς αἰωνίας μνήμης τῶν ἐνταῦθα κειμένων; βλέπω πάντας ὑμᾶς σκυθρωποὺς καὶ θυσιζομένους ἐντὸς ἀχανοῦς καὶ κυματιζομένου πελάγους οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ λυπηρῶν ἀναμνήσεων· βλέπω ἅπασαν τὴν πόλιν μετὰ στεφάνων ἐξελθοῦσαν καὶ σωροὺς χωμάτων καὶ λίθους τινὰς στεφανόνουσιν, ἴσταται δ' αὕτη ἐδῶ, θρηνεῖ, πενθεῖ, καὶ ὀδύρεται. Ἴδου τὰ περίξ ἡμῶν φαλακρὰ ὄρη σκυθρωπότερα καὶ μελανώτερα τοῦ συνήθους ἡμῖν φαίνονται· ἡ θάλασσα δ' αὕτη νηνεμεῖ, ἀκυματεῖ, θρηνεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἀπώλειαν τινῶν αὐτῆς τέκνων· ἴδου ἡ ἀτμοσφαῖρα βεβαρυμένη τρόπον τινὰ, ἕνεκα λυπηρῶν ἀναμνήσεων, πέμπει τὰ τέκνα αὐτῆς, τὰ πτηνὰ, ἵνα διὰ τῶν λιγυρῶν αὐτῶν φθόγκων συμπενθήσωσι καὶ συνθρηνήσωσι μεθ' ἡμῶν.

Διὰ τί ἄρά γε τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον πένθος; διότι ἐξ ἀπάσης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς πόλεως Μεσολογγίου ἀνερπάγησαν προῶρως πολῖται ἀγαθοὶ, ἥρωες καὶ φιλοπάτριδες· πενθοῦσι σήμερον καὶ μελανυμονοῦσιν ἄνδρες καὶ γυναῖνες, διότι ἀπώλεσαν πατέρας, μητέρας, ἀδελφοὺς, ἀδελφὰς, ἐκγόνους καὶ τέκνα· τὰ ὄρη φαίνονται συνω-

φρυωμένα, διότι ἔχασαν τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν οἰκή-
τορας καὶ συντρόφους· ἡ θάλασσα πενθεῖ σήμερον,
διότι ἐσιερήθη ἐκείνων, οἵτινες ἐφωταγώγουν αὐτὴν
ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ θωπεύοντες ἐπληττον τὴν ῥά-
χην αὐτῆς μὲ τὰς κώπας αὐτῶν· ὁ δὲ τόπος εἰς τὸν
ὁποῖον ἰστάμεθα εἶναι ἐξυμωμένος μὲ αἶμα Ἑλλή-
νων καὶ φιλελλήνων, φίλων, συγγενῶν, πατέρων,
μητέρων, καὶ παίδων, μὲ αἶμα ἀθλητῶν καὶ ἐλευθε-
ρωτῶν· τὰ δὲ πατρώμενα ὑπ' ἡμῶν χόρτα τρέφονται
μὲ τὸ αἶμα αὐτῶν, καὶ ἀναφύονται κατ' αὐτὴν τὴν ἐ-
ποχὴν, ἵνα δι' αὐτῶν πλέξωμεν εὐόσμους στεφάνους
καὶ κοσμήσωμεν τὰ γυμνὰ κρέατος καὶ ξηρὰ ὅστ' αὐ-
τῶν ἐνταῦθα ἡρωϊκῶς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος
πεσόντων. (ὁ δὲ γηραιὸς οὗτος ἀγωνιστὴς Φοῖνιξ *
καὶ τοι φέρων εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τοσαύτας πλη-
γὰς, αὐξάνει καὶ ἀναθάλλει, ἵνα μαρτυρῇ τὰς πρά-
ξεις καὶ ἀνδραγαθίας αὐτῶν). Αἱ δὲ ἐπ' ἀλλῆς ἐκεῖναι,
καὶ τὰ γηραιὰ ἐκεῖνα τηλεβόλα θρηνοῦσι καὶ πεν-
θοῦσι σήμερον τὴν στέρησιν τῶν χειρῶν ἐκείνων, αἵ-
τινες ἔδοσαν εἰς αὐτὰς ὑπαρξιν, αἵτινες ἔτρεφον αὐ-
τὰ ἐμβάλλουσαι εἰς τὰ ἡχηρὰ καὶ τρομακτικὰ αὐτῶν
στόματα ἀφθονον καὶ ἐχθροφθόρον τροφήν. Οἱ δὲ
σωροὶ τῶν χωμάτων τούτων, τὸ ἐπωνόμιον Ἡρώα,
δεικνύουσι καὶ ἐξηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὸν βίον τῶν ὑπ'
αὐτὰ κρυπτομένων, ὧν τὰ κατορθώματα μόνῃ ἢ ὄψις
δύναται ν' ἀφηγηθῇ καὶ περιγράψῃ. Ἐγὼ δὲ ὁ ἐλά-

Σημ. (Ὁ Φοῖνιξ οὗτος μεταφυτεύθη ἐκ τοῦ κέντρου τῆς πό-
λεως ἐν τῷ κήπῳ τῶν φερωνύμων Ἡρώων, φέρει δὲ ἱκανὰ ξέ-
σματα καὶ ὅπως οὐκ ὀλίγας ἐξ ἐχθρικῶν σφαιρῶν.)

χιστος φρουρὸς τῶν ἐπάλλξεων τῆς νέας Ἱερουσα-
λὴμ, ὁ ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος, ὁ ὑπὸ τῆς
πόλεως πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ταχθεὶς, ἵνα ἐαρινοῖς
ἀνθεσι τὴν ὑπέρτιμον κορυφὴν τῶν ἐνταῦθα κειμένων
κατασταίψω, ἄπτομαι ἄκροισ μόνον δακτύλοις τῆς
ἀφηγήσεως τῶν ἡρωϊκῶς κατορθωμάτων τῶν κατὰ
τὰς τρεῖς πολιορκίας τοῦ ἐνδόξου Μεσολογγίου, καὶ
τὴν περιφανῆ αὐτοῦ ἔξοδον πεσόντων Ἑλλήνων,
καὶ φιλελλήνων, πρὸς οὓς ἡ πόλις αὕτη εὐγνωμονοῦ-
σα ἐπιτελεῖ σήμερον μεθ' ὅσης οἶόν τε ἀξιοπρεπείας
καὶ ἐπιστημότητος ἱερὸν μνημόσυνον ὑπὲρ αἰωνίας
μνήμης καὶ ἀναπαύσεως αὐτῶν.

Ἡ πολυπαθὴς μὲν ἀλλὰ περικλεῆς Ἑλλάς, ὀρ-
φανὴ καὶ ἐγκαταλελειμμένη, καὶ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶ-
νας τυραννουμένη εἶχε φθάσει εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἀ-
πελπισίαν, διὸ καὶ ἔκραξεν ὡς ἄλλη Σιών « Ἐγκα-
τέλιπέ με Κύριος, καὶ Κύριος ἐπελάθετό μου » (1) !
Ἀλλ' ἡ νέα αὕτη Σιών, δὲν ἐγκατελείφθη, καί τοι
ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς
ἀσεβείας καὶ ἀνομίας. Ὁ τὰ πάντα ἐν σπιθαμῇ χει-
ρὸς διακρατῶν, καὶ χρόνους καὶ καιροὺς τὴν ἐξουσίαν
ἔχων ἀνέβαλεν ἐν καιρῷ δεκτῷ τὴν σωτηρίαν τοῦ
περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ. « Καίρῳ δεκτῷ ἐπήκουσά
» σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. » Ὅτε
δ' ἔφθασε τὸ ἔαρ τοῦ 1821 ἔτους, ἔαρ προωρισμένον
ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ν' ἀνακάμψῃ μετὰ τὸν σκηθρω-

(1) Ἦσ. μθ'. 14.

πότατον τῆς μακραίωνος δουλείας χειμῶνα, ἔαρ καθ' ὃ ἔμελλε ὁ βαρὺς καὶ δυσβάστακτος τῆς τυραννίας ζυγὸς νὰ διαρρήχθῃ καὶ ἀποτιναχθῇ ἐκ τῆς πολυπλοῦς μὲν, ἀλλὰ περικλεοῦς πατρίδος ἡμῶν « Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν » ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν (2). » Ὅτε ἀνέτειλεν ἡ φαεινὴ καὶ χρυσολαμπὴς ἡμέρα ἡ 25 Μαρτίου, ἡμέρα, ἣν αὐτὸς ὁ Κύριος προώρισε πρὸς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ἡμῶν « αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ » Κύριος ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ » καὶ ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἄρεως ἤχησε πανταχοῦ, ἤρξαντο αἱ πεζομαχίαι ἐν Μονεμβασίᾳ, ἐν Τριπόλει, ἐν Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ, Ἀκράτα, Βοστίτζη, Πάτραις, Καλαβρυτοῖς, Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, Βραχωρίῳ, Αἰτωλικῷ, κλεινῷ Μεσολογγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ναυμαχίαι δὲ ἐν Μιτυλήνῃ, Μεθώνῃ Τενέδῳ, Δήμῳ, καὶ ἐν Ναυαρίνῳ. Ἴδου νέα τρόπαια, νέα ἥρωϊκαὶ πράξεις, νέα ἀθανασίαι.. — Τούτων δὲ πασῶν τῶν μαχῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἀποτελεσματικώτεραι ὑπῆρξαν ἡ ἐν Ναυαρίνῳ καὶ αἱ τρεῖς τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίαι, ἃς κατὰ σειρὰν ἐν συνόψει διεξέλθωμεν, ἵνα μάθωμεν ὁποίων ἀνδρῶν ἐστερήθημεν, ὁποίους ἥρωας πενθοῦμεν σήμερον.

Ὁ τρομερὸς Ὁμέρπασας Βριώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταγῆ τῆς Ἄρτης μετ' ἀπείρου καὶ ἀναριθμήτου στρατοῦ ἐκπορθήσας τὸ Βραχώριον ἔστη πρὸ τῶν προμάχων τοῦ Μεσολογγίου τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1822. Οἱ δὲ κάτοικοι ἔντρομοι καὶ περίφοβοι γενό-

(2) Δαυὶδ ψαλμ. β. 3.

μενοι ἔνεκα τῆς αἰφνηδίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν
 συρροῆς ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καύσαντες τὰς ἀγροτι-
 κὰς αὐτῶν οἰκίας, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν χώραν δεν-
 δροκοπήσαντες κατέφυγον ἅπαντες εἰς τὸ κοινὸν
 ὁρμητήριον, τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου ἄνδρες, γυναῖκες
 καὶ τέκνα νυχθημερὸν εἰργάζοντο πρὸς ὀχύρωσιν
 αὐτοῦ, κατασκευάζοντες χαρακώματα, τείχη καὶ ἐ-
 πάλξεις. Πλὴν, ἔνεκα τῆς πολλῆς συγκεντρώσεως
 τῶν ἀνθρώπων (ὕπὲρ τὰς 5 1|2 χιλιάδας), καὶ ἔνεκα
 τοῦ φόβου τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν ἔδοξε τοῖς
 ἥρωσι ἐκείνοις ν' ἀποχωρισθῶσιν, καὶ ἴσως διὰ παν-
 τὸς, τῶν προσφιλεστάτων αὐτοῖς τέκνων καὶ γυναι-
 κῶν, ὅθεν ἀπέπεμψαν ταύτας εἰς τὴν Πελοπόννησον
 καὶ Ἑπτάνησον· ὧ ποῖαι οἰμωγαὶ, ποῖοι θρήνοι καὶ
 στεναγμοὶ δὲν ἐγένοντο τότε! ὧ ποῖα καρδιοστά-
 λακτα δάκρυα δὲν ἔρρικνον τὰς παρειάς τῶν ἀποχω-
 ριζομένων! Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πικρὰν καὶ θρη-
 νώδη ἀπομάκρυνσιν γερόντων, γυναικῶν, καὶ παίδων
 ἔμειναν μόνον ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τοὺς 360, ὅπως
 ἀποθάνωσιν, ἔχοντες τροφὰς μόνον ἑνὸς μηνὸς, πο-
 λιορκούμενοι τότε διὰ ξηρᾶς μὲν ὑπὸ 44 χιλ. ἐχθρῶν
 τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὁμέρπασα Βριώνη· διὰ
 θαλάσσης δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰσοῦφ Πασσᾶ. Πλὴν μετὰ τὴν
 διὰ θαλάσσης διαλυθεῖσαν πολιορκίαν ναυμαχίας γε-
 νομένης, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς βοήθεια ἐκ Πελοποννήσου
 περὶ τοὺς 700 ἄνδρας καὶ πολεμεφόδια· ἐξήρχοντο
 δὲ τότε καθ' ἑκάστην καὶ προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς
 θύοντες καὶ ἀπολλύοντες ἐκδικούμενοι οὕτως τὸ ἀ-
 θῶον χυθὲν αἷμα.) — Προσβληθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἐ-
 χθρῶν πανστρατιᾷ δολίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ

προσευχῆς, κατὰ τὴν χαρμόσυνον ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀπέκρουν τούτους, διεσκόρπισαν καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς, ὥς οἱ λέοντες διασκορπίζουσι καὶ κατατρομάζουσι τοὺς κνηγοὺς καὶ πολιορκητὰς αὐτῶν Ἰνδοὺς· ἐτρόμαξαν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐν τοῖς αὐτῶν ὀχυρώμασι ὠνειρεύοντο βροτολοιγὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα, ὥς ὁ λαγὸς ἐντρομος ἐντὸς τῆς φωλεᾶς αὐτοῦ ἀπὸ πᾶσαν τῆς αὐρας πνοῆς, ἀπὸ πάντα ῥοίζον τῶν φύλλων τῶν δένδρων, ἕτοιμος εἰς φυγὴν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ κνηγοῦ· οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι μόνῳ τῷ δούπῳ καὶ φλοίσβῳ τῆς θαλάσσης διεσπάρησαν κακὴν κακῶς, ὥς λαγοὶ, καὶ σκεφθέντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἀρταν καὶ Πρέβεζαν, ἐγκαταλείψαντες ὑπὲρ τὰς 15 χιλ. νεκρῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου τούτου· καὶ ἐδῶ ἀδελφοί μου, ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαυὶδ « ἐν » τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου εἰς τὰ ὀπίσω ἀ- » σθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου. »

Αὕτη δ' ἡ νίκη, ἡ καρτερία καὶ γενναιότης τῶν Ἑλλήνων ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἡμieleutherίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἴδου ἡ Εὐρώπη θαυμάζουσα τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην νίκην μένει ἐκθαμβος, συσκεπτομένη περὶ τοῦ πρακτέου. Ἴδου φιλέλληνες θιασῶται τῆς ἐλευθερίας, θαυμασταὶ τῶν κατορθωμάτων, ἐγκαταλείπουσιν ἡσυχίαν, ἀνάπαυσιν, πλούτη, δόξας, τιμὰς, γυναῖκας, τέκνα καὶ ἔρχονται εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, ὅπως δοξασθῶσι, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν χρυσοῖς γράμμασι γραφῶσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὁ φρικτὸς Ὁμέρπασσας Βριώνης, μετὰ τοῦ Μουσάμπεϊ ἐνωθεὶς, ζητεῖ μετὰ χιλιάδων πολλῶν ἐκδίκησιν, ζητεῖ νὰ καταστρέψῃ τὴν φωλεάν τῶν ὑπερφάνων ἐν Μεσολογγίῳ λεόντων, ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ, ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτοῦ παρὰ τῷ Αἰτωλικῷ, καὶ λαβὼν δευτέραν πεῖραν τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρὸς καὶ ξίφους ἐπανεκάμψε κατησχυμένος καὶ ἔντρομος τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1823.

Ὁ δὲ σκαιὸς ἐκεῖνος Σουλτάνος πληγωθεὶς καιρίως τῇ ἀνδρίᾳ καὶ γενναιοψυχίᾳ τῶν ἐνταῦθα κειμένων Ἡρώων, ἠγέρθη κοιμώμενος, τίθησι τὴν τιάναν, καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῶν ἡμετέρων προγόνων στέμμα, τὸ ὁποῖον εἶδε τετρυπημένον ἐκ βολῆς Ἑλληνικοῦ ἀρχαϊκοῦ ὅπλου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σειόμενον νὰ πέσῃ ἠσθάνθη, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ καταληφθεῖσαν ὑπὸ σκοτοδινιάσεως καὶ τρέμων ὑπὸ τῆς λύσσης καὶ μανίας αὐτοῦ συγκεντρώνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἐπικουρίαν ἐξ Αἰγύπτου λαμβάνει, καὶ ἐπιστολὴν πέμπει πρὸς τὸν Κιουταγῆ λίαν λυπηράν, πολὺ πικράν, ἔχουσιν οὕτω

» πέμπω σοι σήμερον στρατὸν, ὅσον μοι ἐζήτησας,
 » διατάττω δὲ σὲ ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ νὰ ἐκπορθή-
 » σῃς τὸ αἰσχρὸν μοι ἐκεῖνο Μεσολόγγιον, νὰ ἐξα-
 » λείψῃς αὐτὸ τῆς γεωγραφικῆς τοῦ θέσεως, νὰ τὸ
 » ἀποτεφρώσῃς, καὶ τὸ ρίψῃς εἰς τὸ πέλαγος· τοὺς
 » δὲ κατοίκους αὐτοῦ ἅπαντας, ἀφοῦ δέσεις μὲ τὰς
 » ἀλύσεις, τὰς ὁποίας σοὶ ἐξαποστέλλω, ἀφοῦ ἀνει-
 » λεῶς βασανίσῃς νὰ τοὺς φέρῃς καθημαγμένους
 » ἐνώπιον τοῦ τρέμοντος ἐξ αὐτῶν θρόνου μου.»

Ἰδοὺ ὁ Κιουταγῆς μετὰ στρατοῦ ὑπὲρ τὰς 20 χιλ. ὑπερηφάνως καὶ ἀγερῶχος διερχόμενος τὸν Ἀχελῷον ἀπειλεῖ αὐτὸν ὡς ἐξῆς « ποταμὲ αὐθάδης καὶ »
 » τολμηρὲ Ἀχελῷε, πρόσεξε μή μοι ἀντιτάξης ἐμ-
 » πόδια, τὰ ὅποια ἐνέβαλες εἰς τὸν Ὀμέρπασσα
 » Βριώνην, διότι σ' ἀπογεφυρόνω, σοὶ ἀλλάσω τὴν
 » πορείαν, σὲ καθιστῶ γῆν. » Οὕτως ἔχων καὶ τοιοῦτος ὢν ἔστη ἐστρατοπεδευμένος πρὸ τοῦ κλεινοῦ τούτου ἐρείσματος τῇ 15 Ἀπριλίου 1825. Καὶ ἤδη ἀδελφοί μου, ἀρχόμεθα τῆς ἀφηγήσεως τῆς Β' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ δ' ὄντως ὑπερήφανοι ἐντὸς αὐτοῦ ἥρωες καὶ φιλοπάτριδες, ὡς λέοντες ἤρχισαν νὰ ἐπιδιορθώνωσι τὴν φωλεὰν αὐτῶν καὶ μετὰ πάσης δυνάμεως νὰ ἐξοπλίζονται. Ἐκάθηντο δὲ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων ἀναμένοντες γηθοσύνως τοὺς πολεμίους, ἄδοντες ὡς ἐξῆς « τὸ ν' ἀποθάνῃ τις εἶναι κοινὸν τοῖς πᾶσι,
 » ν' ἀποθάνῃ ὅμως καλῶς καὶ ἐνδόξως εἶναι τῶν
 » ἀρίστων ἀνδρῶν, εἶναι τῶν ἡρώων, νὰ ἐγκαταλείψῃ
 » δὲ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ νὰ περιπλανᾶται εἰς
 » ξένην γῆν, ὡς ἄπατρις, εἶναι αἰσχρὸν, εἶναι λυ-
 » λυπηρὸν, εἶναι θάνατος· νὰ μένῃ ὅμως πεσὼν
 » ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐνθα ἐτάχθῃ, εἶναι δόξα, εἶναι
 » μνήμη αἰώνιος, εἶναι ἀθανασία. » Τοιαῦτα λέγοντες καὶ ἐκδρομας καθ' ἐκάστην ποιοῦντες θύοντες καὶ ἀπολλύοντες τὸν ἐχθρὸν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ζητῇ συμφωνίαν. Οὗτοι δ' ἀπήντησαν αὐτῷ « συμ-
 » φωνία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν εἶναι
 » ἄλλη παρὰ τὰ ὅπλα. » Ὁ δὲ Κιουταγῆς, θυ-

μωθεῖς τότε, ζητεῖ ἀπειλητικῶς τὴν παράτασιν τῶν ὅπλων· οὗτοι δὲ πάλιν αὐτῷ ἀπεκρίαντο « αὐτὸς » μολῶν λάβε ». (1)

Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος Κιουταχῆς κατεχόμενος τότε ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτήσεως διαττάττει γενικὴν κατὰ τοῦ φρουρίου προσβολὴν, καὶ ὑπόσχεται τιμὰς καὶ δῶρα πρὸς τοὺς ὅσοι τὸ τεῖχος ἤθελον ἀναβῆ· πλὴν ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν ἡρώων, ἡττᾶται καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ τρέμει ἰστάμενος ἔνθεν ὠρμήθη. Ἴδου νίκη, ἴδου δόξα, ἴδου ἀθανασία. Ὁ δὲ διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμός λύεται, τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια εἰσέρχονται, νέαι μάχαι, νέοι ἀγῶνες, νέα ἀνδραγαθήματα ἄρχονται, νέοι τάφροι ἀνοίγονται, τρίτον σύνθημα, τρίτος ἦχος σάλπιγγος τοῦ ἄρεως ἀκούεται περὶ τὸ ἔρεισμα τοῦτο, τρίτη γενικὴ ἐχθρικὴ προσβολὴ κατὰ κράτος γίνεται, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν ὅπλων καὶ τηλεβόλων ἡ ἀτμοσφαῖρα σκοτεινὴ γενομένη φωτίζεται καὶ λάμπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Οἱ δ' ἐνταῦθα κείμενοι ἥρωες καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζόντων ψάλλοντες τὸ « γνῶτε ἔθνη » καὶ ἡττᾶσθε ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός » ἔχαιρον μαχόμενοι ὑπὸ σκιάν, μαχόμενοι ἐν νυκτὶ ὡς οἱ λύκοι χαίρουσιν ἐν καιρῷ σκοτεινῆς καὶ θυελώδους νυκτὸς, ἀναζητοῦντες ὀρυόμενοι τὴν λείαν αὐτῶν πρὸς σπαραγμὸν, διασκορπίζουσι τὰ ποίμνια καὶ ποιμένας, οἵτινες ἔντρομοι καὶ περίφοβοι ζητοῦσι νὰ σωθῶσι καὶ διὰ κραυγῶν καὶ ἤχων βροντωδῶν προσ-

(1) Λυκοῦργος.

παθοῦσι νὰ λυτρώσωσι τὰ ἑαυτῶν ποίμνια· Οὕτω
καὶ οἱ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μαχόμενοι Ἕλληνες
ἀπώθοῦσι καὶ καταδιώκουσιν ἐκ τῶν χαρακωμάτων
τοὺς ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις κάτ' αὐτῶν προσερχο-
μένους πολεμίους, οἵτινες ἀπέρχονται τῇ 6 Ὀκτω-
βρίου 1825 κατησχυμένοι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης,
τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειψαν πληρὲς 18 χιλιάδων πτω-
μάτων πρὸς βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων, « Ἀλλ'
» οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνό-
» ματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα. Οὗτοι
» συνεποτίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν
» καὶ ἀνωρθώθημεν (1). » Ἴδου, ἔληξε καὶ ἡ δευτέρα
τοῦ περικλεοῦς τούτου ἐρείσματος πολιορκία, ἥς τὰ
ἀποτελέσματα ἦσαν ἡ ἐνθάρρυνσις καὶ ἐγκαρδίωσις
τοῦ φιλελληνικοῦ πνεύματος ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ὁ θαυ-
μασμός τῶν Ἑλληνικῶν ἀνδραγαθιῶν, καὶ ἡ ἀπό-
φασις σχεδὸν τῆς θεοσδότου ἐλευθερίας. Ἦδη δὲ
προβαίνει ὁ λόγος εἰς τὴν τρίτην πολιορκίαν, μεθ' ἥς
συνέχεται καὶ ἡ περιφανὴς ἐξοδος, ἐν ᾗ καὶ περισ-
σότερον θέλομεν ἐνδιατρίψει.

Μετὰ ἐννέα μηνῶν διάστημα αἴφνης καὶ παρ' ἐλ-
πίδα ἐκστρατεύει κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περικλεοῦς
ἐρείσματος ὁ τρομερὸς κραταιὸς πανοῦργος καὶ ἀ-
ληθὴς Εὐρωπαῖος κατὰ τὴν τακτικὴν στρατάρχης

(1) Ψαλμ. ιθ'. 8.

Ἰβραήμ· Οὗτος πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγγιον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης στενώτατα τῇ 22 Δεκεμβρίου 1826. Ἰδὼν δὲ τὸ φρουρίδιον τοῦτο καὶ περιφρονῶν πρόπον τινά, εἶπεν ὑπερηφάνως πρὸς τὸν Κιουταγῆν· « ἦ τὸ » ἐκπόρθεις ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς, ἢ τὸ ἐκπορθῶ ἐντὸς » 10 ἡμερῶν· » καὶ ἅμα λαβὼν αὐτὸς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ πεπειραμένου τῆς φωλεᾶς ταύτης Κιουταγῆ ἄρνηθέντος, προσβάλλει αὐτὸ πάντοθεν καὶ κατὰ κράτος, πλὴν ἐνικήθη, ἐξεδιώχθη παρὰ τῶν ἐδῶ κειμένων ἡρώων, οἵτινες, καί τοι ἄ. πηυδηκότες καὶ κουρασμένοι ἀπὸ 9 μηνῶν ἐργασίας καὶ μάχας, καί τοι ἔχοντες ἤδη φρούριον καὶ ἐπάλξεις κατερρίμωμένα καὶ σχεδὸν ἐπιπεδωμένα, ἀντέχουσι, νικῶσι, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν ὑποσχεθέντα τὴν ἐκπόρθησιν ἐντὸς 10 ἡμερῶν καὶ μὴ δυνηθέντα μηδὲ μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα. Κυριώτατος ὅμως καὶ θανατηφόρος ἐχθρὸς τῶν ἡρώων τοῦτων ἦσαν ἡ σιτοδεία, ὁ στενὸς τῆς θαλάσσης ἀποκλεισμός, καὶ ἡ ἐπάνοδος τῶν τέκνων αὐτῶν.

Ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος Ἰβραήμ πληγωθεὶς οὕτω διέταξεν αὐστηρῶς τὴν 6 Φεβρουαρίου τὸν κατὰ τῆς πόλεως φρικαλέον ἐκεῖνον βομβαρδισμόν. Χιλιάδες λοιπὸν βροντοφθόρων κεραυνῶν ἐξεσφενδονίζοντο κατὰ τῆς πόλεως καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ὡ πόσοι δὲν εὗρισκον τότε τὸν μαῦρον θάνατον ἐν ταῖς ἐστίαις καὶ καλύβαις αὐτῶν! Ὡ πόσαι γυναῖκες μὲ τὰ βρέ-

Φοβούμενοι εἰς τὰς ἀγκάλας δὲν ἐγένοντο βορά τῶν ἀνελ-
πτῶν ἐκείνων κεραυνῶν! ὦ πόσα ἄγνὰ καὶ ἄθῳα
βρόχη δὲν ἀπῆρχοντο εἰς τὸν ἄδην, ὅπως ὡς ἄγ-
γλοι καθοδηγήσωσιν ὕστερον τοὺς ἐλευσομένους
αὐτῶν γονεῖς! Πόσοι μαχηταὶ δὲν ἐπιπτον! θνή-
σκοντες δὲ ἔλεγον· « λυπούμεθα ὅχι ὅτι ἀποθνή-
» σκομεν, ἀλλὰ, διότι πίπτομεν αἰφνηδίως καὶ
» ἀνεκδίκητοι· τὸν θάνατον ὅμως οὐδόλως φοβού-
» μεθα, διότι λαβόντες τὰ ὅπλα ἐλάβομεν καὶ αὐ-
» τόν· τὴν ἐκφορὰν καὶ κηδείαν ἡμῶν προητοιμά-
» σαμεν, τὴν νεκρικὴν ἀκολουθείαν ἐν τοῖς ἱεροῖς
» ναοῖς ἀνεγνώσαμεν, τὰ πένθιμα φορέματα καὶ τὰ
» νεκρικὰ σάβανά μας ἡγεράσαμεν, τὴν διαθήκην
» μας μ' αἷμα ὑπεγράψαμεν, καὶ τὸ κατὰ τῶν
» Τούρκων μῖσος ὡς κληρονομίαν ἀφήσαμεν· » ταῦ-
τα λέγοντες ἐξέπνεον. Οἱ περιϊστάμενοι ἀδελφοὶ
αὐτῶν ἐκδίκησιν ζητοῦντες, καὶ λησμονοῦντες, ὅτι
ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωὴν, ἐπέτων, ὡς ἀετοὶ, ὑπεράνω
τῶν πτωμάτων κατὰ τῶν νυκτερινῶν τῶν Ἀράβων
προσβολῶν τοῦ τείχους, κατὰ τοῦ ἀπειραρίθμου ἐ-
κείνου σμήνους, τὸ ὅποῖον ἅμα τῷ βομβαρδισμῷ τρεῖς
ἐποιήσατο γενικὰς ἐφόδους, πλὴν καὶ τὰς τρεῖς ἀν-
τέκρουν γενναίως οἱ ἀτρόμητοι Ἕλληνες καὶ φι-
λέλληνες· τρεῖς ἐπιπτον ἐπὶ τῶν ἡρώων σωμάτων
οἱ διάπυροι ἐκεῖνοι μύδροι, αἱ θανατηφόροι σφαῖραι,
καὶ τρεῖς ἤχοῦσαι ἐπανέκαμπτον καὶ ἐφόνευσον τοὺς

βάλλοντας ἐχθρούς, καθὼς καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ἑταίρων τοῦ Κάδμου βαλλόμενος καὶ κτυπούμενος ἄγρυπνος καὶ ἀχοίμητος τοῦ μαντείου (Δελφῶν) φύλαξ δράκων. Ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐφόνευσον καὶ ἔσφαζον τὴν ἑπτακέφαλον ἐκείνην Ὑδραν, πλὴν δυστυχῶς, ἀποκοπτομένης τῆς μιᾶς κεφαλῆς, δύο ἀνεφύοντο νέαι, καὶ ὅμως, ἡ Ὑδρα ἐκείνη ἐξεδιώχθη πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτῆς δάσος τὸ σπήλαιον, πρὸς ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν αὐτῆς, πλὴν καὶ ἐκεῖθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν νέων Ἡρακλέων λαφυραγωγησάντων τὸ πλεῖστον τῆς τροφῆς.

Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ Αἰτωλικὸν βιασθὲν ὑπὸ τῆς πείνης παραδίδεται· τὸ Βασιλάδι καὶ ὁ Ντολμαῆς ἡρωϊκῶς ἀντιστάντα ἀλληλοδιαδόχως πίπτουσι· τὸ δ' ἔνδοξον τοῦτο Μεσολόγγιον οὐδεμίαν εἶδησιν πλέον λαμβάνον ἂν ὑπάρχωσιν ἄλλοῦ ζῶντες Ἕλληνες περικλείεται πανταχόθεν, πολιορκεῖται στενώτατα καὶ ἀντέχει ἡρωϊκῶς· οἱ δὲ μακρόθεν τούτου Ἕλληνες μὴ δυνάμενοι νὰ παράσχωσιν αὐτῷ τὴν δέουσαν βοήθειαν ἠΰχοντο πρὸς τὸν ὕψιστον νὰ λυτρώσῃ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἀνέμπεμον εὐχὰς καὶ δεήσεις νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ φανεροῦ ὀλέθρου καὶ ἀπωλείας. Ἐνῷ δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης πολιορκίας τὰ πάντα ἐσείοντο, ἡ ἡμέρα νύξ ἐγένετο, αἱ οἰκίαι ἕνεκα τῶν χαλαζηδὸν ῥιπτομένων βομβῶν εἰς τὸν ἀέρα ἀνετι-

νόσποντο. Ἐνῶ σκέπασμα εἶχον τὸν οὐρανὸν καὶ τρω-
μα τὴν γῆν, καὶ ἄλλοι ἔκειντο χαμαὶ πληγωμένοι,
στερούμενοι ὕδατος καὶ τροφῆς, πάσης ἰατρικῆς καὶ
οἰμακῆς θεραπέας. ἐνῶ ὅλοι σχεδὸν οἱ δρόμοι ἦσαν
ἐστρωμένοι μὲ ἀνθρώπινα πτώματα καὶ ψυχρὰ λεί-
ψανα, ἐνῶ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν πλήρεις ἐρχομένων καὶ
ἀπερχομένων προσκυνητῶν, ἐνῶ εἶχον τελειώσει καὶ
αἱ τελευταῖαι τῶν ἡρώων τροφαὶ, ἥτοι ζῶα, ἡμίονοι,
γάται, ποντικοὶ, δέρματα ζώων, χόρτα καὶ τὰ ξηρὰ
ἀκόμη τῆς θαλάσσης φύκια, ἐνῶ ὅπου καὶ ἂν ἐβάδι-
ζον ἐπάτων ἐπὶ αἵματος καὶ πτωμάτων γονέων, ἀ-
δελφῶν, γυναικῶν καὶ τέκνων· ἐνῶ τέλος ἀπώλεσαν
καὶ τὴν τελευταίαν τῆς σωτηρίας ἐλπίδα, καὶ οὐδὲν
ἄλλο ἔμενεν εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ ὁ μαῦρος θάνατος, ὅστις
διέτρεχε μαινόμενος τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου· ἐνῶ
ταῦτα πάντα διεδραματίζοντο, μόνον οἱ γεναῖοι πο-
λεμισταὶ αἱ νέαι ἡρωίδες καὶ σπαρτιάτιδες γυναῖκες
καὶ τὰ ἐπιζῶντα τέκνα δὲν ἐπτοοῦντο, περιεφρόνουν
τὴν ζωὴν, ἐχλεύαζον καὶ περιέπαιζον τοὺς ἐχθροὺς,
περιεφρόνουν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ἐπολέμου
ἐν ὀνόματι Κυρίου, τὸν ἐν ἅρμασι καὶ ἵπποις, κατ'
αὐτῶν προσερχόμενον ἀγέρωχον μέγалаυχον καὶ ὑ-
περήφανον νέον Γολιάθ.

Πλὴν, ὦ σεβαστὴ ὁμήγυρις, ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν
εἰς αὐτοὺς ἡ πείνα, αἱ βόμβαι, οἱ ἐχθροὶ, τὰ στοιχεῖα
τῆς φύσεως, κατώρθωσεν ἡ γοερὰ καὶ τρομώδης φω-

νῇ τῶν φιλτάτων αὐτοῖς τέκνων, φωνὴ ἤχοῦσα καὶ
 ψελλίζουσα ὡς ἐξῆς « ὦ γονεῖς σκληροὶ καὶ ἀπάν-
 » θρωποι, ὦ σκληροκάρδιοι, ὦ τεκνοκτόνοι, διατί νὰ
 » μᾶς ἀφήσητε χωρὶς γονέων; διατί χωρὶς πατρίδος;
 » διατί ἐν αἰχμαλωσίᾳ; διατί νὰ μᾶς δώσητε τὸ ζῆν;
 » διατί νὰ μᾶς ἀναθρέψητε; διατί ἀσθενοῦντα νὰ μᾶς
 » περιποιηθῇτε, νὰ μᾶς ἰατρεύσητε; διατί ἤδη μᾶς
 » περιφρονεῖτε τόσον; ὦ γλυκερὰ πρόσωπα! ὦ χεῖ-
 » ρες πατρικαὶ καὶ μητρικαί! ὦ ἀγκάλαι, αἵτινες
 » μᾶς ἀνέθρεψαν! σήμερον θὰ στερηθῶμεν ὅλων τού-
 » των; θὰ γίνωμεν θῦμα τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων,
 » καὶ τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου; Ἐν ὀνόματι τοῦ
 » Θεοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ πα-
 » τρίδος ὑπὲρ ὧν ἀποθνήσκετε τόσον γενναίως, ἢ
 » σώσατέ μας, ἢ σφάξατέ μας σεῖς οἱ ἴδιοι ἀποκό-
 » πτοντες τὸν τρυφερόν ἡμῶν τράχηλον. » Καὶ ἰδοὺ
 οἱ ἥρωες καὶ ἡρωίδες συγκινοῦνται, πληγώνονται
 ἀπὸ τὰς τοιαύτας τῶν τέκνων αὐτῶν τρομώδεις φωνάς.
 Συνέλαβον λοιπὸν τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν
 ἀθώων αὐτῶν τέκνων, καὶ πέμπουσιν ἐπιστολὴν πρὸς
 τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἀδελφοὺς, ὅπως αὐτοὶ καταλα-
 βόντες στενὰ τινα καὶ κορυφὰς τῶν λόφων τοῦ Ἀρα-
 κύνθου τοὺς ἀναμένωσιν ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖθεν διευθυνθῶσιν
 εἰς ἀσφαλῆ μέρη νὰ συμπροσευχηθῶσι κατὰ τὴν ἀγίαν
 καὶ μεγάλην ἐβδομάδα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ
 συνεορτάσωσι τὸ Χριστὸς Ἀνέστη νὰ θύσω-

σι τὸν ἄμνὸν ἐκεῖνον τοῦ πάσχα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐξόδου, τοῦ Μεσολογγίου λέγω. Καὶ ὡς ἡμέρα ἐξόδου ὀρίζεται ἡ 10 πρὸς τὴν 11 Ἀπριλίου τοῦ 1826, ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Μεσίας εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ὑπεδέχοντο αὐτὸν με βάϊα φοινίκων εἰς τὰς χεῖρας, με κλάδους δένδρων ἀναφωνοῦντα καὶ κράζοντα « ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις » εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Πλὴν, δυστυχῶς, ἡ ταχθεῖσα τῆς ἐξόδου ἡμέρα ἐγένετο γνωστὴ εἰς τοὺς πολυορκητάς, οἵτινες κατέλαβον τὰς θέσεις ἐκεῖνας ἐνεδρεύοντες τὴν λείαν· οἱ δὲ μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου διατελοῦντες ἄδελφοί, καὶ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ οὐδεμίαν εἶδῃσιν καὶ γνῶσιν τῆς προδοσίας τοῦ μυστικοῦ τούτου εἶχον, ἀπεφάσισαν δὲ 2 χιλ. περίπου τὸν ἀριθμὸν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν χρεῶν νὰ ἐξέλθωσι, νὰ σωθῶσιν ἢ πέσωσι, διασχίζοντες τὰς πυκνάς τῶν πολεμίων φάλαγκας. Οἱ δ' ἀσθενεῖς, καὶ πληγωμένοι, γέροντες καὶ πολλοὶ τῶν λίαν τολμητιῶν νέων συνέλαβον τὴν τολμηρὰν ιδέαν νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὴν φίλην αὐτοῖς πόλιν, ἀλλὰ νὰ μείνωσιν ἐκδικούμενοι τὸ κατὰ τὴν ἔξοδον χυθησόμενον αἷμα, νὰ χαθῶσιν ὑπὸ τὰ τελευταῖα ἐρείπια, νὰ σκεπασθῶσι με τὸ βαρὺ τοῦ τάφου χῶμα τῆς πατρώας γῆς· ὃ ποῖος θρῆνος, ποῖος κοπετὸς δὲν ἐγένετο τότε! ὅποῖαι κατανυκτικαὶ εὐχαὶ, ποῖα λιβανωτὰ καὶ θυμιάματα δὲν ἐβαλ-

σάμωσαν τότε τὴν ἀτμοσφαῖραν! οἱ μὲν μένοντες καὶ ἀποχαιρετῶντες διὰ τελευταίαν φορὰν τοὺς ἐξερχομένους ἔλεγον « ἀπέλθετε τέκνα ἡρώων, ζῆτε καὶ » εὐτυχεῖτε, ἀπαγγείλατε τῇ φίλῃ Ἑλλάδι, ὅτι ἐν- » ταῦθα κεῖνται ὅστ' ἱερά· ἐξέλθετε, σώζεσθε καὶ » ἐνθυμεῖσθε σωθέντες, ὅτι εἵχετε γονεῖς καὶ συγ- » γενεῖς, οἵτινες κεῖνται ἐν Μεσολογγίῳ. » Οἱ δ' ἐξερχόμενοι μετὰ λύπης καὶ πικρῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ἀποχωριζόμενοι διαπαντὸς τῶν γερόντων αὐτῶν γονέων καὶ τῆς φίλης πατρίδος, ἔλεγον μετὰ γοερᾶς φωνῆς. « ὦ γονεῖς, ὦ ἱερά τῶν πατέρων » καὶ συγγενῶν ὅς' ἄ! ὦ πατρίς γλυκὺ ὄνομα, καὶ διὰ » τελευταίαν φορὰν ἀπαγγέλλομέν σοι τὸ χαῖρε! » ἄκοντες σὲ ἐγκαταλείπομεν· καὶ ἂν διὰ τοῦ θανάτου » ἡμῶν σωθῇς, ἐλευθερωθῇς, αὐτονομηθῇς, σύλλεξον, » ὦ πατρίς, τὰ πολυώδυνα ὅστ' ἡμῶν, συνάθροισον » αὐτὰ ὅπου καὶ ἂν ᾧσιν ἐρρίμένα, πεταμένα, γυ- » μνὰ κρέατος καὶ ζωῆς, καὶ κατάθεσον αὐτὰ ὅπου » σὺ κρίνεις καλὸν, διότι καὶ ταῦτα ἄψυχα ὄντα δύ- » νανται νὰ σ' ὠφελήσωσι. » Ἡ δὲ πατρίς εὐγνω- μονοῦσα καὶ τὰς παραγγελίας τῶν ἡρώων ἀκριβῶς ἐκπληροῦσα συνέλεξε ταῦτα καὶ κατέθηκεν εἰς τὸ πολυάνδριον τοῦτο μνημεῖον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἐνεφύτευσε καὶ τὸν νεαρόν τοῦτον φοῖνικα, ἵνα διασαλπίζει τὰς ἡρωϊκὰς αὐτῶν πράξεις, ὧν τὰ ὀνόματα αὐξάνονται καὶ ἀνανεοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς

οὗτος ὁ φοῖνιξ αὐξάνει καὶ ἀναθάλλει, « δίκαιος, ὡς
» ὁ φοῖνιξ ἀνθήσει καὶ ὥσει κέδρος ἢ ἐν τῷ λιθάνῳ
» πληθυνθήσεται. » Ὅλων δὲ τῶν τοιούτων συγκι-
νητικῶν ἀποχαιρετισμῶν καὶ παραγγελιῶν οὐδεὶς
ἄλλος μάρτυς ἦτο, εἰμὴ τὸ ἀκοίμητον τοῦ ὑψίστου
ὄμμα.

Μετὰ δὲ τοὺς τοιούτους πρὸς ἀλλήλους ἀποχαιρε-
τισμοὺς, ἐνῶ τὰ πάντα ἐκάθευδον, ἐκοιμῶντο, καὶ ἡ-
ρέμουν, δύο μόνον φύλλα ἀγρυπνοῦσι, σείονται ἀντι-
θέως, τὸ τῶν ἀγρίων κυνηγῶν Ἰνδῶν, καὶ τὸ τῶν
πολυορκουμένων λεόντων, τὸ τῶν Ἀράβων Τούρκων
Ἀλβανῶν, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ μὲν πρῶτοι ὀ-
πλισθέντες μετὰ πάσης δυνάμεως ἔντρομοι καὶ περί-
φοβοι ἀνέμενον γρηγοροῦντες τὴν λείαν, τὴν ἄγραν,
τὴν βοράν. Οἱ δ' ἀκονίσαντες τὰς τρομακτικὰς αὐτῶν
ὀπλὰς καὶ ἐν τῷ μέσῳ θέσαντες ἀσθενεῖς καὶ πλη-
γωμένους γυναῖκας καὶ τέκνα ἐξέρχονται κατὰ τὴν
8ην. ὥραν, τῆς φρικαλέας ἐκείνης νυκτὸς, ἐπαπει-
λοῦντες παντελῆ ὄλεθρον καὶ καταστροφὴν κατὰ
παντὸς, ὅστις ἤθελεν ἀντιταχθῆ πρὸς αὐτούς. Πλὴν
φεῦ! Ἐνῶ τὴν γέφυραν διήρχοντο, θραύεται αὕτη
καὶ συντρίβεται, ἔνεκα τοῦ πολλοῦ βάρους, καὶ πολ-
λοὶ ἐξ αὐτῶν πίπτουσιν. ὦ πόσοι τότε δὲν συνετρί-
βησαν! ὦ πόσοι τότε δὲν ἔπεσαν νεκροὶ καὶ ἄφωνοι
ἐν τῷ λάκκῳ! ὦ ποῖαι τότε φωναὶ γοεραὶ, φωναὶ
ἀπαίσιοι καὶ φρικαλέαι, φωναὶ κοπετῶν καὶ θρήνων!

ὅποιοι στεναγμοὶ δὲν ἐξήρχοντο ἐκ βάθους τῆς καρδίας αὐτῶν! ὦ ποῖαι παρακλήσεις καὶ ἐκτάσεις χειρῶν ζητοῦσαι βοήθειαν δὲν ὑπῆρξαν; πλὴν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ παράσχη αὐτοῖς τὴν παραμικρὰν βοήθειαν, ἀλλ' ἔμενον κείμενοι μέχρι τῆς ῥοδοδακτύλου ἡοῦς, καθ' ἣν φθάσαντες οἱ ἄπηνεῖς καὶ ἄσπλαγχνοι τύραννοι ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς τρομακτικὰς κακώσεις, ἐκρεοῦργησαν, ἐσφασαν, ἀπεκεφάλισαν, ἐγκύους γυναῖκας ἐσπάραξαν, σεμνὰς παρθένους ἐβίχσαν, τέκνα ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης διεμέλισαν. Πλὴν, ἀδελφοί μου, τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὰς τραγικὰς ἐκεῖνας σκηνὰς, τὰς διαδραματισθείσας κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν καὶ κοσμοβόητον τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδον; δὲν εὐρίσκω λέξεις ἀποχρίσας νὰ παρυστήσω τ' ἀνυπόφορα δεινὰ τὰ ὅποια ὑπέφερον οἱ ἐνταῦθα κείμενοι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζώντων ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐν μόνον δύναμαι νὰ εἶπω τὴν θρηνώδη τοῦ Προφήτου φωνήν « Φωνὴ ἐν Μεσολογγίῳ ἠκούσθη θρῆνος » κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς. »

Οἱ μὲν μέιναντες ἐκ τοιούτων καὶ τηλικαύτων δεινῶν πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερβάντες, τὰς ἐχθρικὰς ἐπάλλξεις ὑπερπηδῆσαντες, καὶ τὰς πυκνὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας ξιφῆρεις διασχίσαντες ἐξῆλθον ἀνταλλάττοντες ἕκαστος τὸν θάνατον καὶ μόλις ὀλίγοι διεσώθησαν διὰ νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς πεσόντας, διὰ νὰ ἐνταφιά-

σωσιν αὐτοὺς καὶ εἰς ἡμᾶς διηγηθῶσιν τ' ἀνδραγαθήματα, καὶ ἥρωϊκὰ αὐτῶν κατορθώματα. Οἱ δ' ἐναπολειφθέντες καὶ ἐκουσίᾳ ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ πόλει μέιναντες, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπέσρεψαν ἐκ τῆς γεφύρας ἅμα ἀκούσαντες τὴν τρομώδη ἐκείνην φωνήν «ὀπίσω ὀπίσω» καταφεύγουσιν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ναόν, καὶ ἀφοῦ διὰ τελευταίαν φορὰν ἔψαλλον τὸν τῆς θείας εὐχαριστίας ὕμνον «Τοῦ δείπνου σου τοῦ
 » μυστικοῦ, σήμερόν υἱὲ Θεοῦ, κοινωνὸν ἡμᾶς παρά-
 » λαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον
 » εἵπωμεν· οὐ φίλημά σοι δώσωμεν καθάπερ ὁ Ἰού-
 » δας, ἀλλ' ὡς ὁ ληστής ὁμολογοῦμέν σοι, Μνη-
 » σθητι ἡμῶν Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ
 » βασιλείᾳ Σοῦ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἐκεῖθεν ἐξερχόμενοι μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πυρίτιδα μετὰ τοῦ ἐνθέρμου πατριώτου, μετὰ τοῦ ἀοιδήμου καὶ ἀειμνήστου Ἱεράρχου Ἰωσήφ, ὅστις διὰ μὲν τῆς ἁγίας αὐτοῦ δεξιᾶς εὐλογεῖ τὸ ἀγαπητὸν αὐτῷ ποίμνιον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν τὸν σκληρὸν καὶ μαῦρον θάνατον «Μνησθητι ἡμῶν Κύριε, λέγει, καὶ ἀμέσως βυθίζει ἀναμμένον τινὰ δαυλὸν εἰς τὴν πυρίτιδα, καὶ τότε ἀνεπεταννύονται πάντες εἰς τὸν αέρα, οἱ θόλοι τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίγονται καὶ συνάμα ἀνέρχονται οἱ μάρτυρες οὗτοι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς σκηνὰς τῆς οὐρανίου καὶ ἀλήκτου μακαριότητος. Ὁ δ' ἐχθρὸς εὐρών

ἀνοικτὰς καὶ κενὰς φρουρῶν τὰς πύλας εἰσέρχεται καὶ οὐδὲν ἄλλο εὕρισκει, εἰμὴ στρώματα πτωμάτων. ὦ ποίων ἀνδρῶν, ποίων ἡρώων ἐστερήθημεν! Τίς δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν καὶ πίστιν αὐτῶν, τὴν εἰλικρινῇ καὶ ἄδολον αὐτῶν αὐταπάρνησιν, καὶ ὀλοσχερῇ ἀφωσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τὸν διάπυρον πατριωτισμὸν, καὶ τὸν ὑψηλόφρονα αὐτῶν ἡρωϊσμόν; ἐδῶ σιγησάτω πᾶσα γλῶσσο ῥητορικὴ, διότι πᾶς Ἕλληνα καὶ φιλέλληνα εἶναι καὶ ὑπόθεσις δράματος, πᾶσα σπιθαμὴ γῆς, καὶ τρόπαιον δόξης, πᾶσα στιγμή καὶ μνημόσυνον ἱστορικῆς ἀθανασίας.

Ἀλλὰ τί, ὦ εὐσεβὴς ὁμήγουρις, ἐγέννησεν ὁ ἡρωϊκὸς αὐτῶν θάνατος; τί ἡ ἡρωϊκὴ τῆς πόλεως ταύτης ἀντίστασις καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας; τί αἱ ἡρωϊκαὶ μάχαι τῆς Κλεισόβης καὶ Βασιλάδι, καὶ αἱ ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος; τί, ἡ ἐν Ναυαρίνῳ, λέγω ναυμαχία (20 Ὀβρίου 1827), παρήγαγον τὸ ἀειθαλὲς τῆς ἐλευθερίας δένδρον, τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ζωὴν καὶ ἀνεξαρτησίαν, καὶ τὴν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν. ὦ τί βλέπω! τί ἀκούω ἐδῶ ὅπου ἵσταμαι! βλέπω τέσσαρας χοροὺς, ὁ εἷς συνίσταται ἐξ Ἑλλήνων, ὁ ἕτερος ἐκ Φιλελλήνων, οὗ προεξάρχει ὁ ἥρωας Βεΐρων, ὁ ἄλλος ἐκ γυναικῶν, καὶ ὁ τέταρτος ἐκ νηπίων. ὅλους δὲ τούτους τοὺς βλέπω ἐστεμμένους μὲ τοὺς ἀμαραντίνους στεφάνους τῆς αἰω-

νίου μνήμης καὶ ἱστορικῆς ἀθανασίας· πάντες δ' οὗτοι ὁμοθυμαδὸν ἀπὸ τῶν οὐρανίων σκηνωμάτων ἐντέλλονται, παραγγέλλουσι καὶ δίδουσι ἡμῖν τὰς ἐφεξῆς σωτηρίους παραινέσεις καὶ συμβουλὰς. « Παύσατε πλέον δεικνύοντες τοσαύτην ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορίαν περὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν, ἣτις οὐ μόνον ὑπόσχεται ἡμῖν οὐρανίους ἀνταμοιβὰς, ἀλλὰ καὶ μεγάλας ὠφελείας προσκαίρως παρέσχεν ἡμῖν· ἡ θρησκεία διεφύλαξε σῶα καὶ ἀκέραια τὰ ἥθη τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἔθνους καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μακράϊωνος δουλείας· ἡ θρησκεία διετήρησε τὴν ἀείμνηστον τῆς ἀρχαιότητος γλῶσσαν· ἡ θρησκεία ἔκαμεν ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν τὰ καταπατούμενα ἱερὰ ἡμῶν δικαιώματα, καὶ πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῶν ν' ἀναλάβωμεν τὸν ἄνισον τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα· παύσατε τῆς πρὸς ἀλλήλους δυσπιστίας, ἀποσκορακίσατε ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν φιλαυτίαν, τὴν φιλαρχίαν, τὴν φιλιπρωτείαν, τὴν ἰδιωτέλειαν, τὰς διαιρέσεις καὶ διχονοίας, τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν λαοφθόρον καὶ ἔθνοφθόρον πολυτέλειαν· παύσατε τῆς πολιτικομανίας, καὶ εἰς ὃ ἕκαστος ἐκλήθη ἐκεῖ καὶ μενέτω. « Μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες διδάσκαλοι . . . » διότι ταῦτα τραυματίζουν τοῦ ἔθνους τὴν οὐσίαν, διαταράττουσι τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ, καὶ μὴ θε-

» ραπευθέντα ἐπαπειλοῦσι θάνατον ψυχικὸν καὶ πο-
 » λιτικόν. Πρὸς τούτοις δὲ δεικνύετε πάντοτε ἔντε
 » λῇ εὐπείθειαν, ὑποταγὴν καὶ σέβας ἀπεριόριστον
 » εἰς τοὺς νόμους τῆς θρησκείας καὶ τῆς συνταγμα-
 » τικῆς πολιτείας, διότι διὰ τῶν δύο τούτων πτε-
 » ρύγων θέλετε ποδηγετήσῃ τὴν πατρίδα εἰς τὴν
 » ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν καὶ δόξαν, θ' ἀνεγείρητε
 » καὶ ἀνυψώσῃτε τὸ ἀγλαὸν καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμη-
 » μα, οὗ τὰ θέμεθλα καὶ τὰς βάσεις ἡμεῖς μόνον ἐ-
 » θέσαμεν. « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου
 » καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον
 » τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κα-
 » τίσχυσον· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκ-
 » πέτασον· καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσῃ
 » καὶ πόλεις ἡρημωμένας κατοικήσῃς (1). »

Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἀδελφοί, τὰς θρησκευτικὰς καὶ πα-
 τριωτικὰς ταύτας συμβουλὰς εἰς τὰς πλάκας τῶν
 καρδιῶν ἡμῶν ἐγχαράξαντες, ἃς προσπαθήσωμεν νὰ
 γίνωμεν ἄξιοι μιμηταὶ τῶν ἐνταῦθα κειμένων, καὶ
 ἃς παύσωμεν ἀπὸ παντὸς πένθους ὀδυρμοῦ, καὶ
 πάσης περὶ αὐτῶν λυπηρᾶς ἀναμνήσεως, διότι οὗτοι
 δικαίως καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀ-
 γῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενοι δὲν ἀπέθανον, ἀλλὰ

(1) Ἡσαΐας ΝΔ. 2—4,

ζῶσιν ἐν Κυρίῳ. « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ
 » ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν. » Ἄς ἀνέλθωμεν ἐκ
 τοῦ βυθοῦ τοῦ ἀχανοῦς καὶ κυματιζομένου πελάγους
 τῶν οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ θλιβερῶν περὶ αὐτῶν αἰσθη-
 μάτων, διότι οὗτοι δὲν εἶναι νεκροὶ, ἀλλ' ὅπου ὑπάρ-
 χουσιν Ἕλληνες, καὶ ἐνόσω πνέουσι τὴν ζωογόνον
 τῆς ἐλευθερίας αὔραν θέλουσιν μνημονεύει καὶ ἐξυ-
 μνεῖ τὰ ὀνόματα αὐτῶν « Ἔως τοῦ αἰῶνος τὸ μνη-
 » μόσυνον αὐτῶν εἰς εὐλογίαν. » Ἐγὼ δὲ ὁ πρὸ
 δύο ἡμερῶν προσκληθεὶς ἰν' ἀναβῶ τὸ βῆμα τοῦτο
 κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου μνημοσύνου καὶ
 διηγηθῶ τ' ἀνεκδιήγητα, καὶ ἐκφράσω τ' ἀνέκφραστα
 ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων κατὰ τὰς
 τρεῖς πολιορκίας καὶ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἔξοδον τοῦ
 περικλεοῦς Μεσολογγίου παύῳ κατερχόμενος, διότι
 οὐδ' ὅλος ὁ βίος μου θέλει μ' ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον
 ἐπ' αὐτῶν ἐνὸς καὶ μόνου ἐξ αὐτῶν, πολὺ δὲ περισσό-
 τερον πάντων.

Πρὶν δ' ἀπέλθωμεν, ἀδελφοί, τῶν Ἡρώων τού-
 των, τῆς κλασικῆς ταύτης γῆς, ἃς ἐπιδοήσωμεν
 πάντες ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας τό· αἰωνία ἡ
 μνήμη τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων
 Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων ! Αἰωνία ἡ μνήμη ! Αἰω-
 νία ἡ μνήμη !

Τέλος.

